

UNITED NATIONS
BOSNIA AND HERZEGOVINA

COVID-19
RESPONSE

Procjena socioekonomskog učinka krize izazvane pandemijom bolesti COVID-19 u Bosni i Hercegovini

Velimir Šonje, glavni ekonomist projekta

Motivacija

- *Oblikovanje politika za odgovor na krizu COVID-19 i oporavak kroz period od 12 do 18 mjeseci*
- *Pružanje srednjoročne, ali i dugoročne perspektive za oblikovanje politika*
- *Iskoristiti krizu kao katalizator za oporavak usmjeren prema budućnosti*

Sadržaj

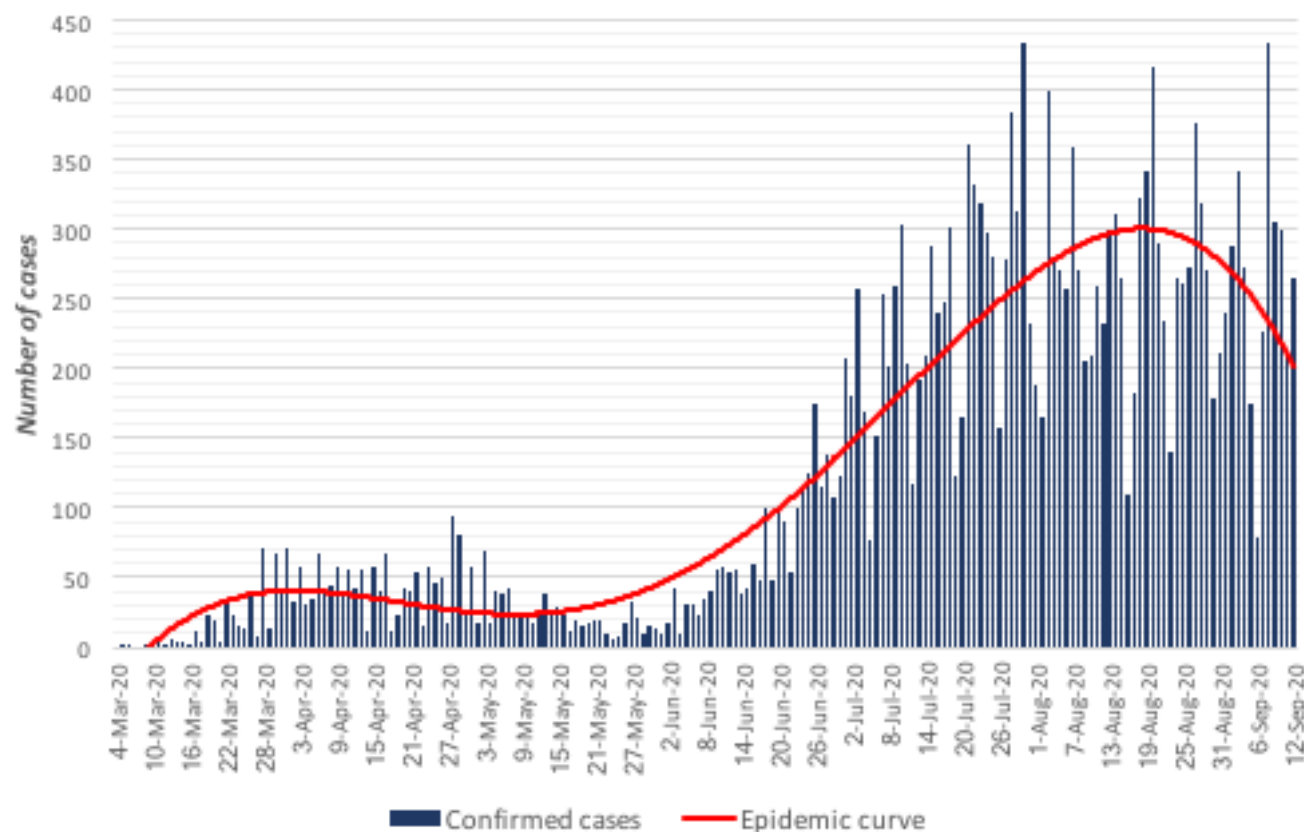
(UN-ovih pet stubova)

- Stub I: Zdravlje na prvom mjestu (COVID-19)
- Stub II: Makroekonomski odgovor i multilateralna suradnja
- Stub III: Ekonomski odgovor i oporavak – radna mjesta, mala i srednja poduzeća i radnici u neformalnom sektoru
- Stub IV: Zaštita ljudi i osnovnih usluga: nitko ne smije biti izostavljen
Obrazovanje, zdravlje (koje nije direktno povezano s COVID-19) i pojava siromaštva i socijalna zaštita
- Stub V: Društvena kohezija i otpornost zajednica

Stub I: Zdravlje na prvom mjestu (COVID-19)

Figure 1. Distribution of COVID-19 positive and trendline in Bosnia and Herzegovina, September 13th

(Sources: IPH FBiH, IPH RS, FMH, MoCA)

Stub I: Zdravlje na prvom mjestu - preporuke

- Istražiti faktore koji su doveli do ljetnog vala infekcija
- Ojačati krizno upravljanje i poboljšati koordinaciju
- Podržati entitetske i kantonalne zavode za javno zdravstvo u jačanju dvotračnog sistema nadzora i uspostavljanju timova za brze odgovore
- Jačanje kapaciteta za identifikaciju slučajeva COVID-19 i testiranje
- Puna implementacija preventivnih i kontrolnih mjera u svim zdravstvenim ustanovama
- Razviti, primijeniti i u hodu prilagođavati institucionalne protokole
- Optimizirati kapacitete prema potražnji za zdravstvenim uslugama seljenjem medicinskog osoblja, materijala i opreme. Unaprijediti upravljanje lancima nabave.
- Voditi računa o posebnim potrebama zdravstveno ranjivih osoba. Komunicirati kontinuitet pružanja zdravstvenih usluga kroz medije.
- Pripremati primjenu COVID-19 cjepiva, kada bude raspoloživo

Stub II: Makroekonomski odgovor - rezultati

Figure 3. Real GDP level (left) and growth (right) pre and post COVID-19

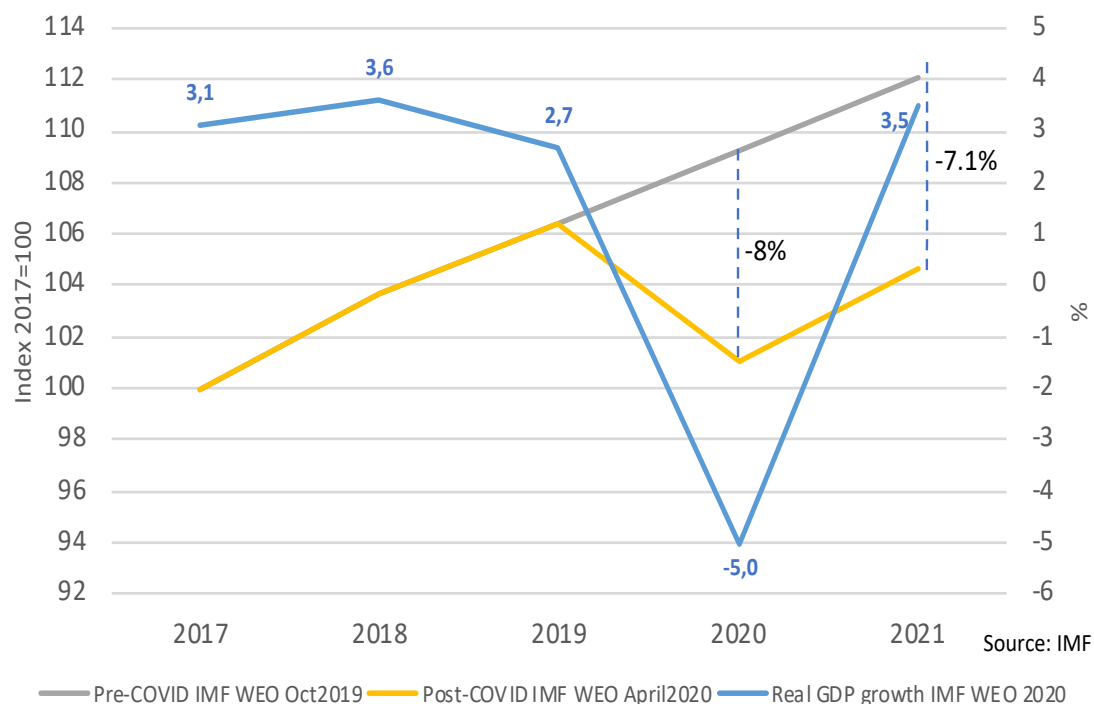
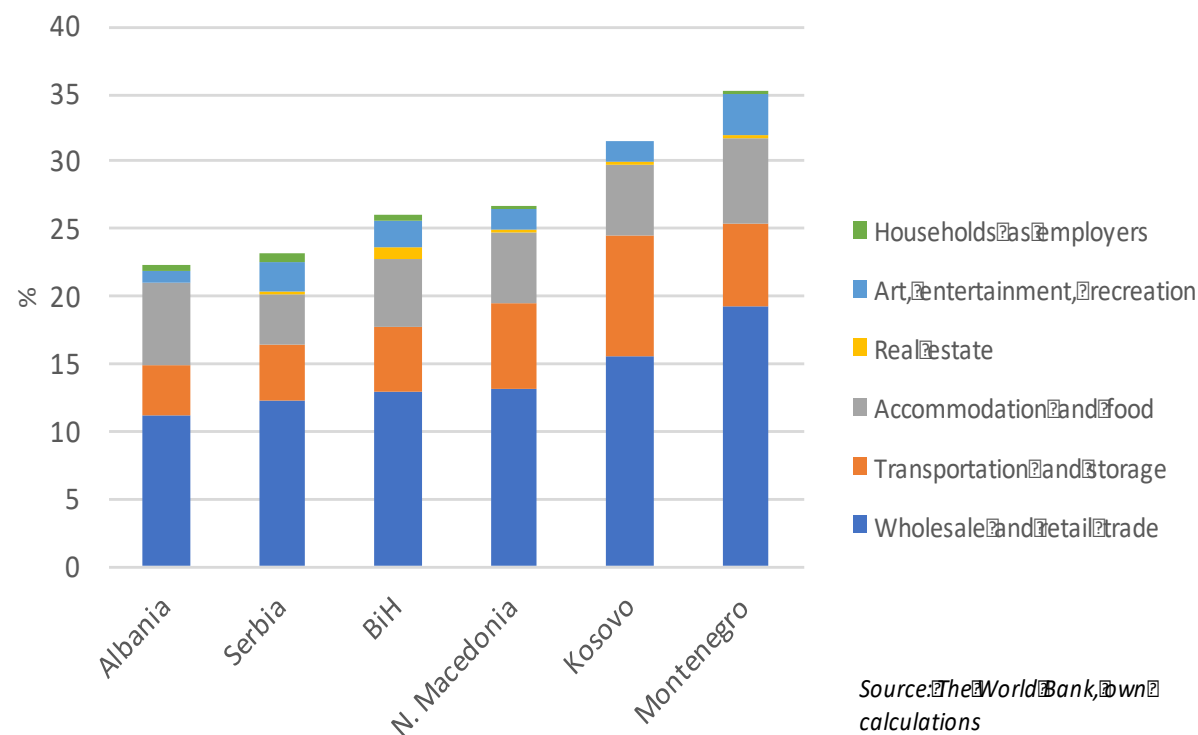

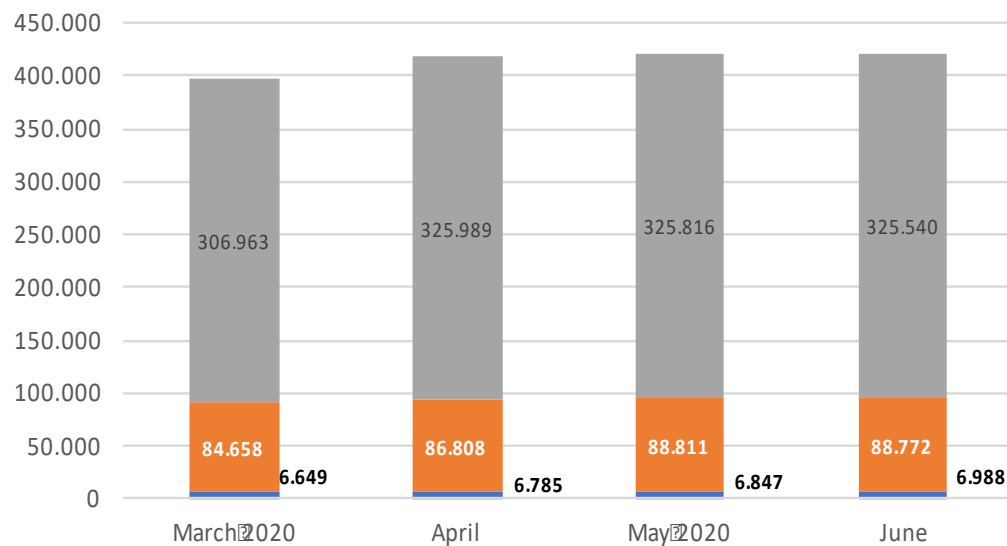
Figure 13.5 Share of highly impacted sectors in employment

- Faktor ublažavanja krize br. 1: veliki javni sektor (dobro u kratkom, loše u dugom roku)
- Faktor ublažavanja krize br. 2: ekonomska struktura
- Faktor ublažavanja krize br. 3: održiva fiskalna pozicija s omjerom javnog duga ispod 40% BDP-a

Stub II: Makroekonomski odgovor - rezultati

Figure 10.1 Number of registered unemployed persons between March and June 2020

Source: Agencija za rad i zapošljavanje BiH, tabelarni pregled

■ Brčko DC ■ RS ■ FBiH

Odgovori:

- Restrukturiranje budžeta
- Porezne odgode
- Fondovi za stabilizaciju i garantni fondovi
- Subvencije za plaće (mjere očuvanja radnih mjesta)
- Porezna reforma (FBiH) i smanjenje para-fiskalnih davanja
- Moratoriji, refinanciranja i zabrana isplata dividendi banaka

- Vlasti trebaju planirati mjere za nepovoljniji makroekonomski scenario
- Uz pomoć međunarodnih finansijskih institucija i EU

Stub II: Makroekonomski odgovor - preporuke

- Produljenje mjera za očuvanje radnih mjesta i uvođenje širih mjera podrške dohocima građana
- Zadržavanje socijalnih transfera na povećanom nivou
- Razvoj i implementacija srednjoročnog programa ekonomskog oporavka koji je usklađen na svim nivoima vlasti
- Povećanje javnih investicija u održivu infrastrukturu, zelenu energiju i slične projekte
- Restrukturiranje javnog sektora, što uključuje i državna poduzeća
- Internacionalne izvore financiranja treba iskoristiti u razvoju plana odgovora u negativnom ekonomskom scenariju
- Jačanje sistema upravljanja javnim financijama i procesa javne nabave

Stub III: Ekonomski odgovor i oporavak - rezultati

+ najveća stopa nezaposlenosti mladih u jugoistočnoj Evropi, blizu 40% (indirektni poticaj za emigraciju)

- Najveća ranjivost žena koje su vlasnice malih biznisa
- Mjere za očuvanje radnih mjesta ne štite zaposlene u sivoj ekonomiji (procjene se kreću između 15 i 30% službenog broja zaposlenih)
- Produbljuje se strukturna podjela između sektora
- Vrlo niska stopa investicija (<20% of GDP) i prije krize
- Nerazvijena tržišta kapitala
- Zaostajanje u digitalizaciji u usporedbi sa srodnim državama
- Nedostatak strukturnih reformi

Stub III: Ekonomski odgovor i oporavak - mjere

- Subvencije plaća – mjere zadržavanja radnih mjesta postepeno ukinute nakon svršetka lockdowna
 - Pokrivale su poreze i doprinose za radnike u poduzećima koja su najviše pogođena padom prihoda (-20%)
 - “Ispod radara”: mladi radnici, žene vlasnice malih i mikro biznisa, radnici u neformalnom sektoru
- Aktivne mjere tržišta rada još uvijek u početnoj fazi, razvoj pomaže Svjetska banka
- Porezne mjere: ukidanje akontacija poreza na dobit, odgode plaćanja, najave reformi oporezivanja rada (FBiH) i smanjenje para-fiskalnih davanja
- Kreditne garantne sheme (za mala i srednja poduzeća)
 - RS € 25 miliona (EBRD)
 - FBiH € 50 miliona (IFIs)
 - Nedovoljno za pokriće rizika, uzak fokus, zaostatak za sličnim shemama u razvijenim zemljama
- Mjere su kratkoročne i bile bi dovoljne ako snažan oporavak počne rano 2021., što ne mora biti slučaj
- Što nedostaje:
 - Veza između produženog kratkoročnog odgovora i srednjoročnog plana odgovora u kontekstu strukturnih reformi
 - Poticaji za vlasnička ulaganja kapitala
 - Reforma državnih poduzeća
 - Reforma javne administracije
 - Industrijska politika (digitalizacija i Industrija 4.0)

Stub III: Ekonomski odgovor i oporavak - preporuke

Zapošljavanje:

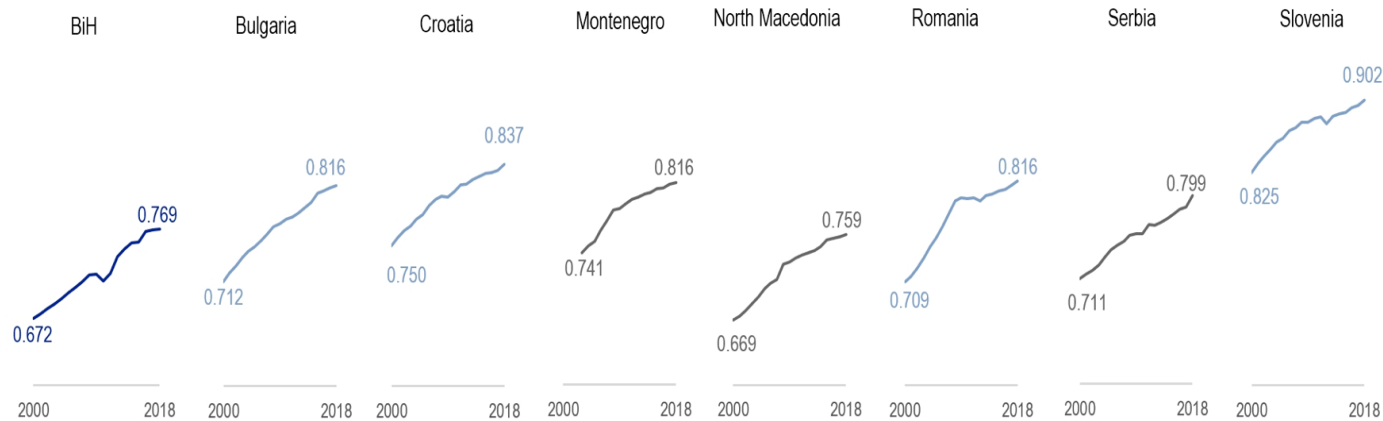
- Razvoj sveobuhvatne politike zapošljavanja usklađene s EU orijentacijom i ILO standardima
- Dubinska analiza tržišta rada prije i nakon COVID-19 šoka
- Jačanje aktivnih mjera tržišta rada
- Specifične mjere za ranjive radnike
- *Sve mjere trebaju stvarati poticaj za “uvlačenje” neformalnih poslova u formalni sektor u skladu s preporukama ILO*

Konkurentnost:

- Napraviti i provesti sveobuhvatan srednjoročni program razvoja
- Predvidjeti vještine koje su potrebne ključnim industrijama budućnosti i procijeniti potrebe za treninzima i promjenama obrazovnih programa
- Usvojiti fundamentalne dokumente dugoročne industrijske politike koje pokrivaju ključna područja energije, Industrije 4.0 and digitalizacije.
- Reforma državnih poduzeća kroz depolitizaciju, profesionalizaciju i privatizaciju
- Proširiti garantne sheme
- Uvesti sheme za poticanje vlasničkih i mezzanine ulaganja
- Osigurati koordinirani odgovor na svim nivoima vlasti

Stub IV: Zaštita ljudi i osnovnih usluga - rezultati

Regionalni trendovi Indeksa ljudskog razvoja 2000.-2018.

Source: UNDP. <http://www.hdr.undp.org/en/data>

Indeks ljudskog razvoja odražava:

- Očekivano trajanje života
- Godine školovanja
- BND per capita prema paritetu kupovne moći
- GINI indeks nejednakosti (Indeks prilagođen za nejednakosti)

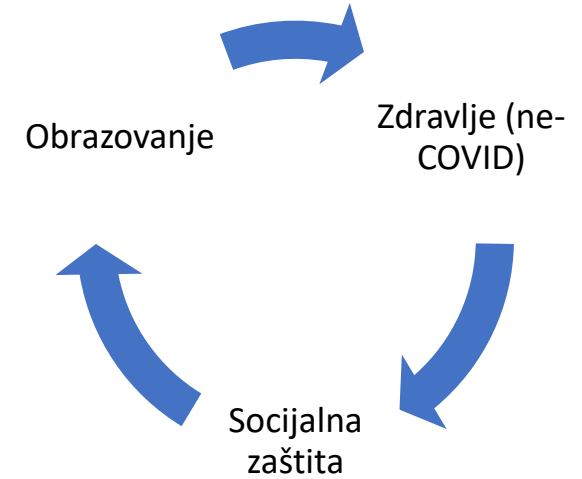
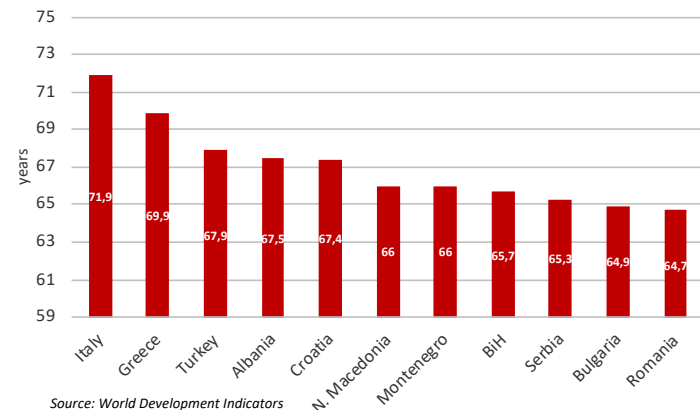

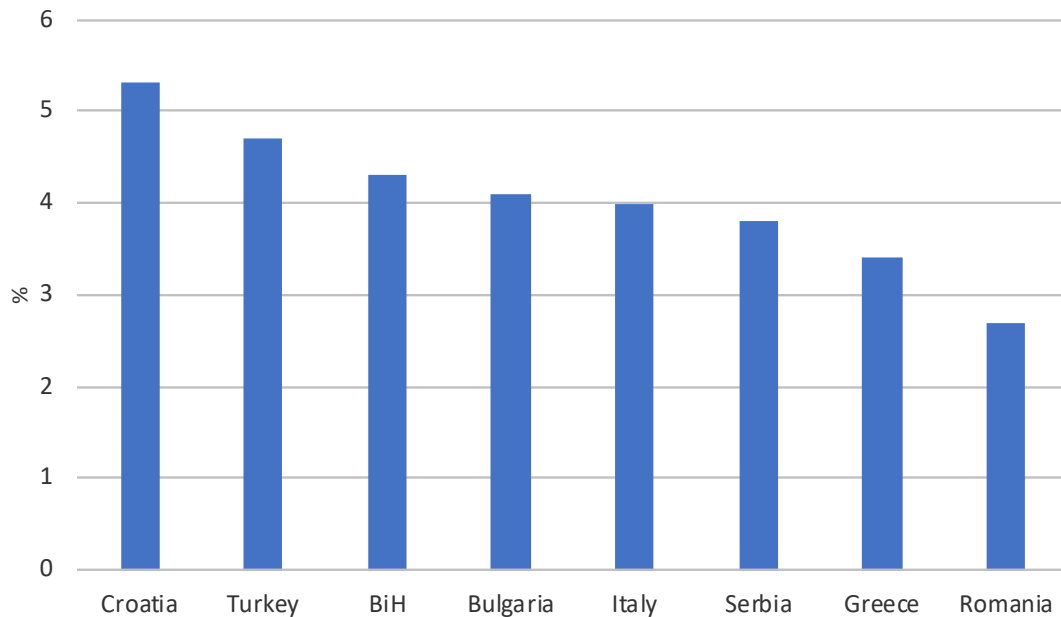
Figure 22. Healthy life expectancy in 2019 in selected countries of SEE

Source: World Development Indicators

Stub IV: Zaštita ljudi i osnovnih usluga – rezultati za obrazovanje

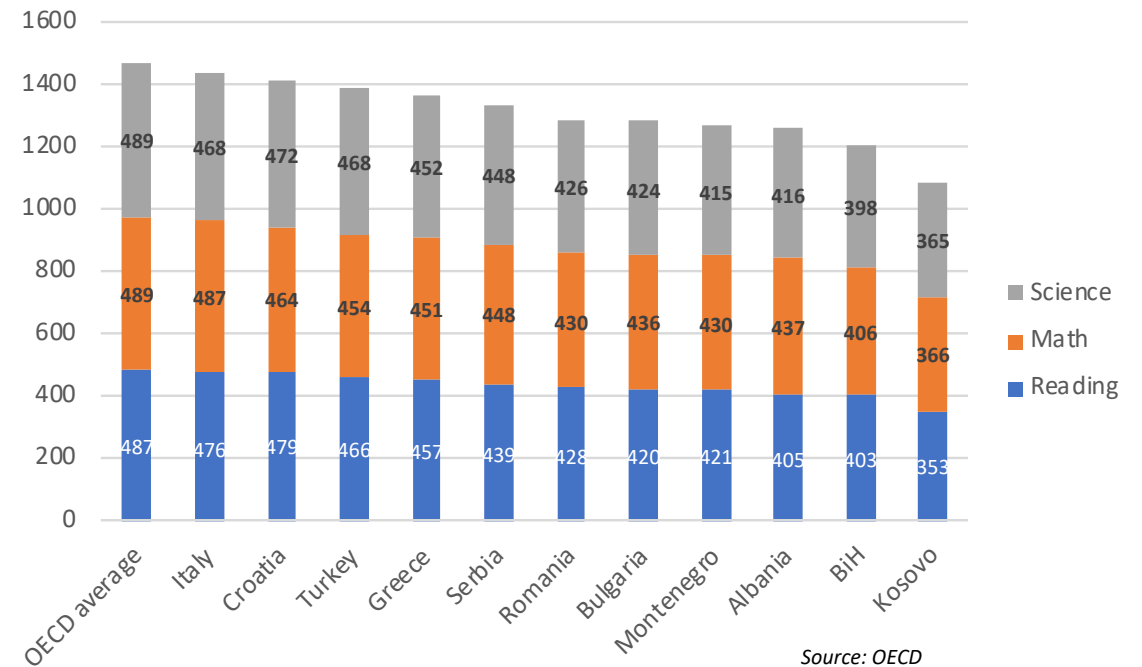
Figure 19. Public spending on education in % of GDP*

*All countries 2017 except Serbia 2015 and Croatia 2018

Source: Eurostat and UNDP

Figure 20. PISA 2018 scores

Source: OECD

- Loš odnos između inputa u obrazovni sektor i rezultata (desno) stvara jaz vještina
- Samo četvrtina djece uključena je u predškolske programe
- Procjene su da 35% učenika ima neadekvatnu IT opremu, pristup internetu i/ili prostor za učenje kod kuće
- Nedostatak obrazovnih standarda i iskustva u vezi digitalnih sadržaja u obrazovanju – bottom up inicijative
- Rizik nejednakog pristupa obrazovanju

Stub IV: Zaštita ljudi i osnovnih usluga – preporuke za obrazovanje

- Ulagati u digitalnu povezanost za svako dijete i povećati kvalitetu e-učenja
- Prioritetno rješavati potrebe najranjivije djece
- Uskladiti plan dugoročne obrazovne reforme sa COVID-19 stvarnosti
- Modernizirati i prilagoditi programe stručnog i cjeloživotnog obrazovanja potrebama tržišta rada
- Ulagati u predškolsko obrazovanje vodeći računa o indirektnom učinku na ravnopravnost spolova jer ono potiče sudjelovanje žena na tržištu rada
- Očuvati i povećati financiranje obrazovnog sektora

Stub IV: Zaštita ljudi i osnovnih usluga – rezultati za zdravstvo (ne-COVID)

Figure 23. Health expenditures by financing scheme in % of GDP 2018 in selected countries of SEE

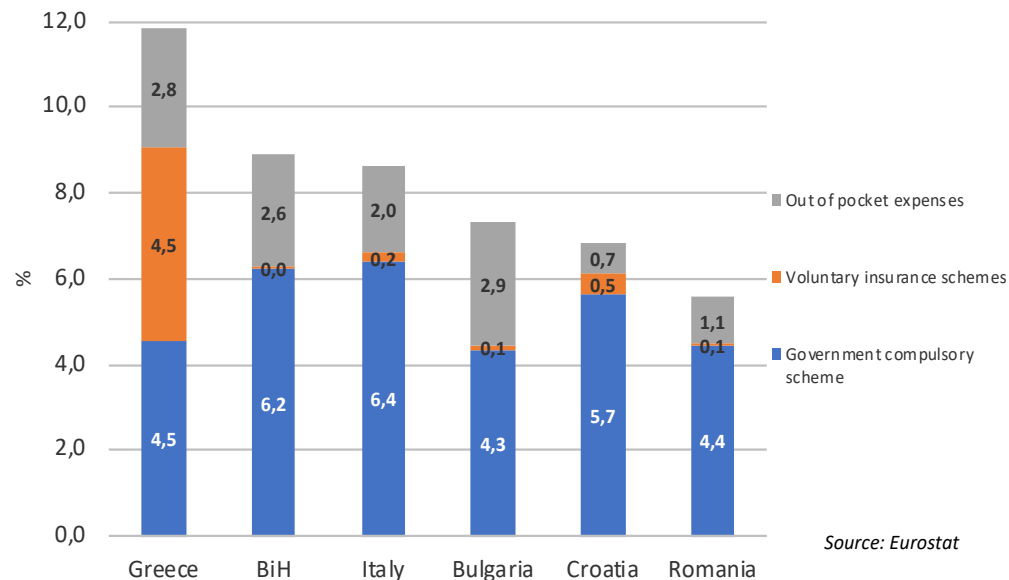
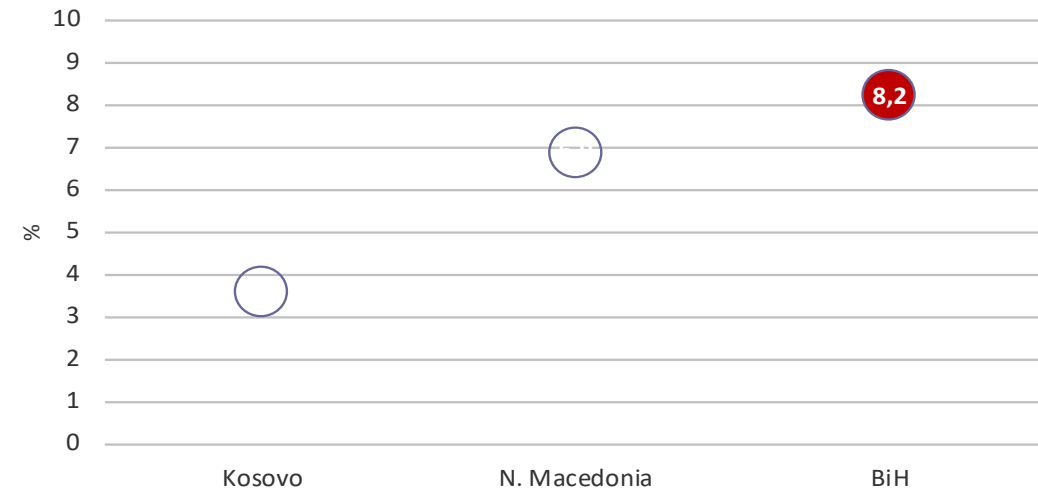

Figure 24. Economic cost of atmospheric air pollution in % of GDP 2016

- Relativno veliki javni i privatni izdaci za zdravlje
- Decentralizirano financiranje i upravljanje (13 fondova za zdravstvo)
- Velika opasnost povezana s procjenama udjela stanovnika koji nisu pokriveni zdravstvenim osiguranjem (20%) i s takozvanim katastrofalnim izdacima ranjivih, ozbiljno bolesnih pacijenata (što predstavlja socijalno pitanje)
- Oba entiteta su se obvezala raditi sa Svjetskom bankom na reformi zdravstva

Stub IV: Zaštita ljudi i osnovnih usluga – preporuke za ne-COVID segment zdravstva

- Dati prioritet primarnoj zdravstvenoj zaštiti što uključuje i telemedicinu
- Istraživati sekundarni pandemijski mortalitet povezan s lockdownom i osigurati kontinuitet zdravstvenih usluga
- Dubinski istražiti privatne izdatke za zdravstvo i koristiti rezultate za prilagođavanje socijalne pomoći
- Provesti reformu zdravstva na temelju najbolje međunarodne prakse radi osiguranja kratkoročne i dugoročne financijske održivosti uz zadržavanje otvorenog sistema univerzalnog pokrića
- Koordinirati industrijsku politiku sa ukupnim društvenim koristima od smanjenja zagađenja zraka. Investicijski planovi u energetici trebaju internalizirati te druge društvene koristi.

Stub IV: Zaštita ljudi i osnovnih usluga – pojava siromaštva i socijalna zaštita, rezultati

Strukturne slabosti sistema socijalne zaštite pojačane su učinkom krize COVID-19:

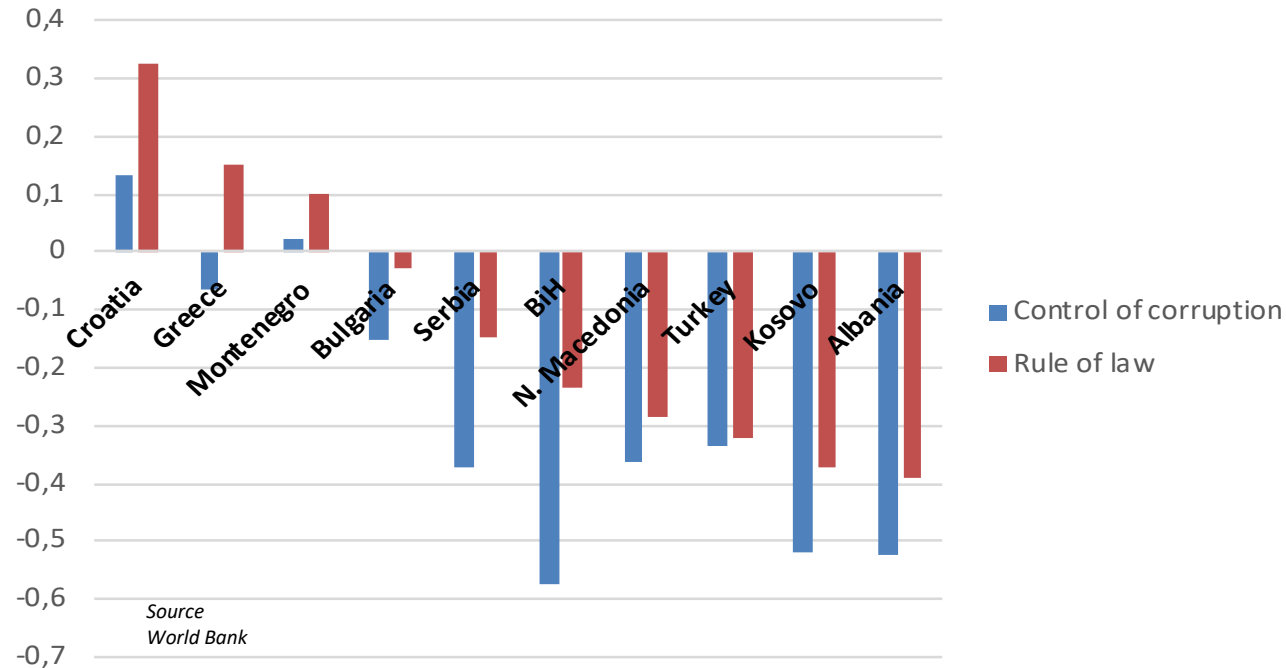
- Procjena Svjetske banke: očekivani raspon broja osoba u riziku od siromaštva zbog krize COVID-19 kreće se između 35,000 i 85,000, od čega 50-60% nisu korisnici programa socijalne zaštite
- 16.8% populacije koristi neki oblik socijalnih transfera pored penzija, kao što su socijalne pomoći, pomoć za nezaposlene i naknada za invaliditet. Oko 30% domaćinstava deklarira penziju kao glavni izvor dohotka
- BiH ima najveći udio izdataka za branitelje, preživjele pogođene ratnim stradanjima i naknade za invaliditet na zapadnom Balkanu. Tako ostaje manje sredstava za transfere obiteljima i za djecu
- Trošak administriranja sistema socijalne zaštite daleko je najveći u regiji gledano relativno u odnosu na BDP
- Pokrivenost populacije mjerama socijalne zaštite manja je nego u drugim zemljama Europe i Centralne Azije. Takav je sistem nejednak i neadekvatan za zaštitu ranjivih od siromaštva

Stub IV: Zaštita ljudi i osnovnih usluga – preporuke za borbu protiv siromaštva i jačanje socijalne zaštite

- Smanjiti prevelik trošak administracije
- Unaprijediti odgovor na krizu kroz hitne distribucije sredstava i institucionalnu spremnost
 - Reforma ciljanja socijalne pomoći tako da se transferi zasnuju na stvarnim potrebama, a ne na statusu
 - Refroma sistema pomoći za nezaposlenost
- Spriječiti budžetske rezove u područjima obrazovanja, zdravstva i socijalne zaštite.
- Osigurati fiskalnu održivost radi očuvanja pretpostavki za ekonomski rast.

Stub V: Društvena kohezija i otpornost zajednica - rezultati

Figure 25. Rule of law and control of corruption in selected EU member states and Southeast Europe

- Ankete pokazuju da ljudi imaju najviše prigovora na sistem socijalne zaštite
- Također pokazuju raširen strah od emigracije mladih: ljudi percipiraju da to vodi trajnom zaostajanju (i širi se osjećaj u lokalnim zajednicama da su “ostavljeni sami”).
- Korupcija i klijentelizam su ozbiljni izazovi, a ljudi percipiraju i nepotizam u zapošljavanju u javnom sektoru kao problem
- 78% anketiranih ne vjeruje ili teži da ne vjeruje vlastima
- 88% anketiranih smatra da anti-korupcijske mjere nisu zadovoljavajuće (najnoviji slučaj nabavke respiratora).
- Zabilježeno je dugoročno smanjenje međuetničkih prijateljstava (odražava političke podjele nakon rata).
- Plan borbe protiv korupcije u toku pandemije je usvojen, no ključ je u primijeni

Stub V: Društvena kohezija i otpornost zajednica - preporuke

Transparentnost vlasti i reforma javne administracije:

- Povećati transparentnost i provesti borbu protiv korupcije
- Ubrzati digitalizaciju, proširiti e-usluge administracije
- Uspostaviti kriterije profesionalizma za zapošljavanje u otvorenoj i profesionalnoj javnoj administraciji
- Uvesti mehanizme teritorijalnog fiskalnog izjednačavanja unutar entiteta radi ravnomjernog lokalnog razvoja.

Socijalni dijalog i jednakost:

- Oblikovati politike na temelju analiza i podataka uz stalan nadzor učinaka.
- Uključiti građane u oblikovanje programa oporavka
- Osigurati podršku ranjivih društvenih skupina kroz transparentno ciljanje financiranja udruženja civilnog društva.

Transparentni izbori i mediji:

- Prevencija govora mržnje, stigmatizacije, diskriminacije i podjela; povećati medijsku pismenost

Hvala!